

פיתוח בר קיימא

תכנית 100 הימים לממשלה החדשה

:: גלעד אוסטרובסקי

מה יהיו פניה של העיר - כרך
סואן, צפוף ומזוהם או שמא
מרקם אורבני נגיש ונעים
המעודד פעילות כלכלית
וחברתית

בישראל נסללים עדיין
כבישים רבים מדי. הכבישים
מעודדים גיחל מתמיד בצי
הרכב הפרטי אשר מצדו
תובע סלילת כבישים נוספים
הנוגסים בשטח הפתוח
ומגבירים את זיהום האוויר.

ממשלה כדי להורות כוון ולסלול את הדרך להמשך.

בינוי ותחבורה

נתחיל בעיר הכירה שלנו - כבר היום ירושלים גדולה מפריז בשטחה. על פי 'תכנית ספדי' לפיתוח העיר תתרחב ירושלים עוד מערבה, 20,000 יחידות דיור יבנו והעיר תספח לתחומה שטח רחב ידיים הכולל שטחים פתוחים ויערות בהיקף של 26,000 דונם. אימוץ התכנית יהיה משגה רב משמעות: זחילה אורבנית והרס השטחים הפתוחים מחד, ופגיעה במרקם האורבני של העיר גופה מאידך. ירושלים זקוקה למדיניות של התכנסות ולא של התפזרות. על הממשלה החדשה להכריז מיד כי תכנית ספדי בטלה והמשאבים מוקצים לחיזוק העיר פנימה.

תשתיות התחבורה - בישראל נסללים עדיין כבישים רבים מדי. הכבישים מעודדים גידול מתמיד בצי הרכב הפרטי אשר מצדו תובע סלילת כבישים נוספים הנוגסים בשטח הפתוח ומגבירים את זיהום האוויר. יש להפסיק את מעגל ההרס הזה. על הממשלה החדשה לתת עדיפות תקציבית חד משמעית לפיתוח התחבורה הציבורית הבינעירונית והעירונית. בפנים הערים יש לאפשר שימוש נרחב באופניים והליכה ברגל באמצעות תכנון שבילי אופניים ופיתוח מדרכות נוחות ופארקים.

ישובים חדשים - למעשה אין צורך בישובים חדשים בישראל היום. אלה זוללים תשתיות ושטחים פתוחים ואולי אף חמור מכך - פוגעים בישובים הקיימים המשוועים להתחזקות דמוגרפית וחברתית. יש לתת הוראה מפורשת למוסדות התכנון למנוע הקמת ישובים חדשים ולא לקדם תכניות מסוג זה.

המגזר הכפרי - החלטת מנהל מקרקעי ישראל מספר 979 (וועדת הבר שהגישה המלצותיה) מאפשרת פיתוח שטחי מסחר בתוך נחלות חקלאיות במושבים ופעילות מסחרית בהם. יישומה של ההחלטה צפוי לגרום להקמה מסיבית של שטחי מסחר במושבים, תוך פגיעה אנושה הן בכפר הישראלי והן במרקם העירוני, שיפגע מברירת עסקים המעדיפים לשלם שכירות נמוכה יותר. על הממשלה לעשות לשינוי ההחלטה כך שתשאיר בידי המגזר הכפרי את האפשרות לצמיחה דמוגרפית תוך עיגון הזכויות במתחם המגורים מבלי לגרום לפרבור ומסחר של הכפר הישראלי.

מים

התפלת מים - לרבים נשמעת ההתפלה כמילת

הדיון בנושא שימור הסביבה ובאופן פיתוחה המושכל של הארץ נוטה להיחזק מפני סדר יום בטחוני וכלכלי שלרוב תופס את קדמת הבמה. אולם ככל שחולף הזמן הסוגיות הסביבתיות הופכות קשות יותר ומורכבות יותר. אין מנוס, אם כן, מלתת עליהן את הדעת. כך בנושאים גלובליים, כגון התחממות כדור הארץ והשלכותיו, וכך גם בנושאים בעלי אופי מקומי יותר כגון זיהום אוויר, ההחמרה במצבם של מי התהום ומפגעי פסולת רבים בכל רחבי הארץ. המדיניות הסביבתית כבר תופסת מקום מרכזי באירופה, בארה"ב ובארצות רבות נוספות. ההגנה על הסביבה אינה עוד בבחינת סעיף זוטא בספר המדיניות, אלא יש לה השפעה מהותית על מדיניות הפיתוח הכלכלי בכללותה. לכן, ראוי שממשלת ישראל תקדם את הנושאים הסביבתיים למקום גבוה יותר בסדר העדיפויות שלה.

במסגרת הדיון במדיניות סביבה ופיתוח חשוב לתת את הדעת על נושאים בסיסיים: באלו מקורות אנרגיה נשתמש ומהי העלות הכלכלית האמיתית הכרוכה בזיהום הנפלט בתהליך יצור האנרגיה; השימוש בקרקע ואופן פיתוחה; עתיד החקלאות והשטחים הפתוחים. אל אלה מצטרפות סוגיות הנוגעות במישורין לדפוסי חיי היום יום של האדם: מה יהיו פניה של העיר - כרך סואן, צפוף ומזוהם או שמא מרקם אורבני נגיש ונעים המעודד פעילות כלכלית וחברתית; מה תהא דרכו של הכפר הישראלי - האם הקיבוצים והמושבים יהפכו לפרברים מהדגם האמריקאי המקדש את השימוש ברכב פרטי או ישכילו לשמר את המעטפת החקלאית ולבסס תעסוקה מקומית.

מדיניות השמה לה למטרה לטפל בסוגיות אלו יכולה להשתמש במגוון כלים במסגרת המדיניות הציבורית: מיסוי, תכנון, יצור, צריכה ועוד. ברשימה זו אתייחס למספר נושאים מרכזיים הדורשים טיפול בהקדם. יש בכוחן של החלטות נמרצות ב-100 הימים הראשונים לקיומה של

למעשה אין צורך בישושים
חדשים בישראל היום. אלה
זוללים תשתיות ושטחים
פתוחים ואולי אף חמור מכך
- פוגעים בישושים הקיימים
המשוועים להתחזקות
דמוגרפית וחברתית.

ככל שתגבר הדרישה
להשתמש בחומרים
ממוחזרים כתחליף לחומרי
גלם בתוליים כך יתעצם
המיחזור ותגדל תועלתו
הכלכלית.

ריכוז סמכויות, החמרת תקנים וענישה על
פליטת מזהמים ממכוניות, מפעלים ועוד. החוק
עבר בקריאה ראשונה ביומה האחרון של מליאת
הכנסת הנוכחית, אולם הוא קוצץ וסורס וכמה
מעיקריו נשמטו. על הממשלה לפעול מיידית
להבאת החוק במתכונתו המלאה לקריאה שניה
ושלישית ולדאוג לגיבוי אמיתי עד להשלמת
הליכי החקיקה.

אכיפה - כיום מוקצים משאבים דלים ביותר
לאכיפה על מזהמי אוויר. כ-3000 ארובות
קיימות בארץ, אולם רק 100 בדיקות פתע
מתקיימות מדי שנה. יש להעביר מיד משאבים
למימוש משימה זו.

מרכזי הערים - אלו סובלים מזיהום אוויר בשל
העומס הרב של רכב פרטי וצבורי. כדי להוריד
את רמות זיהום האוויר, יש להכין תכניות
לתחבורה ציבורית נקייה ויעילה במרכזי
ערים, לתת תמריץ שלילי לשימוש ברכב פרטי
ולדאוג לקישוריות טובה בין מגוון האמצעים
של התחבורה הציבורית (רכבת, אוטובוס,
מוניות).

פסולת ומיחזור

היטל הטמנה - עלות ההטמנה הנמוכה בישראל
פוגעת באפשרות לפתח תכניות להפחתת
פסולת במקור ולמיחזור. כל עוד מחיר ההטמנה
נמוך (מאחר ואינו מייצג את העלות האמיתית),
קשה להציג חלופה שתתחרה בה. היטל הטמנה
הוא בבחינה נקודה ארכימדית שבכוחה לחולל
את השינוי שמצפים לו זמן רב: מעבר מהטמנה
למיחזור. היטל כבר נמצא בחוק התקציב, אולם
צפויים מאבקים עד לעיגונו הסופי. יש לקדם את
היטל הטמנה ולעגנו בחוק.

שימוש בחומרים ממוחזרים - ככל שתגבר
הדרישה להשתמש בחומרים ממוחזרים כתחליף
לחומרי גלם בתוליים כך יתעצם המיחזור ותגדל
תועלתו הכלכלית. פסולת בניין, עץ, פלסטיק,
נייר, חומר אורגני, כל אלה ניתנים למיחזור. כצעד
ראשון, על הממשלה להחליט כי תינתן עדיפות
מוחלטת לשימוש בחומרים ממוחזרים בכל
עבודות הבינוי ופיתוח התשתיות המתבצעות
מטעמה. לאחר מכן יש לעגן עקרון זה בחוק
בצורה רחבה הרבה יותר.

המדיניות הסביבתית נמצאת למעשה בלב לבה
של מדיניות הפיתוח. עתה היא יכולה להתוות
את הכוון הרצוי לעבר פיתוח בר קיימא, דפוס
פיתוח המאפשר קיום לדורות. מכאן - לאחר
מאה הימים, צריך להתוות תכנית מעמיקה
ומקיפה יותר אשר תבוא לידי ביטוי בפעולות
כל משרדי הממשלה.

קסם שתביא לפתרון בעיית המים של ישראל.
ובכן, בשורת ההתפלה צופנת בחובה גם בעיות
לא מעטות: כרסום בשטחים פתוחים, זיהום
סביבתי, צריכת אנרגיה רבה ועוד. הקמת מתקני
התפלה בישראל בהיקף של 315 מליון מטר
מעוקב לשנה כבר אושרה, חלקם כבר החלו
לפעול. אולם תכנית ההתפלה בכללותה קבעה כי
יש להתפיל 600 מליון מ"ק לשנה. יש להעדיף
מדיניות של יעול השימוש במים, התקנת אמצעי
חסכון והתפלת קולחים. על הממשלה להחליט
כי פרויקט ההתפלה יעצר במקומו ולקדם את
הפתרונות האחרים לבעיית המים.

הפרטת משק המים העירוני - חוק תאגדי מים
וביוב משנת 2001 נועד ליעל את ניהול משק
המים העירוני באמצעות מעבר לניהול של
משק סגור שאינו תלוי במשק העירוני. החוק
מאפשר בשלב שני הפרטה של משק המים
העירוני. הפרטת משק המים נכשלה במדינות
רבות וישומה בישראל צפוי לגרום לנזקים רבים
ולפגיעה בזכותנו לקבל מים באיכות טובה
ובמחיר סביר. על הממשלה להכריז כי היא
מתנגדת להפרטת משק המים ולפעול מיד
לשינוי החוק כך שאפשרות ההפרטה תימחק.
בנוסף יוטלו סייגים על התאגיד העירוני, ובראשם
מתן דווח לציבור ולמועצת העיר.

שימוש בקולחים - קולחים הם שפכים
מטוהרים. השימוש בהם בחקלאות ובשיקום
נחלים כפוף לאימוץ תקני איכות הידועים כתקן
'ועדת ענבר' (הועדה סיימה את עבודתה זה לא
מכבר). התקנים מאזנים בין הצורך בשימוש חוזר
מירבי במים לבין היבטים של בריאות הציבור
ושמירת איכות הקרקע ומי התהום. ישומם של
התקנים מצריך הקצאת משאבים לשדרוג מכוני
טיהור השפכים, אולם זהו צו השעה על מנת
להבטיח שימוש מושכל במשאבי המים. על
הממשלה לאמץ את התקן ולהקצות לכך את
המשאבים הנחוצים.

רשות מים לאומית - הסמכויות לניהול משק
המים הישראלי מפוזרות בין גופים וגורמים
שונים. הביזור מגביל את יכולת הפעולה של
מדיניות מתוכננת ראויה ומוביל למשברים
תכופים בתום כל שנת בצורת. הממשלה כבר
החליטה על הקמת רשות מים שתכנס את כל
הסמכויות הדרושות ותוציא לפועל מדיניות
מים אינטגרטיבית. על הממשלה הבאה להביא
להקמתה של רשות המים.

אוויר

חוק אוויר נקי - החוק נועד למלא חוסר גדול
בנושא טיפול באיכות האוויר בארץ. הוא כולל

גלעד אוסטרובסקי
הוא מתכנן סביבתי,
עובד בעמותת
אדם טבע ודין